

„JDEME DO HLOUBKY K DĚTEM“: VÝVOJ PROCESU ZMĚNY ZAVÁDĚNÍ INOVOVANÉHO ZÁVĚREČNÉHO HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ ŽÁKŮ V PRAXI ŠKOL

“DEEP UNDERSTANDING OF CHILDREN”: THE DEVELOPMENT OF THE CHANGE PROCESS IN IMPLEMENTING INNOVATIVE FINAL ASSESSMENT OF STUDENTS’ PERFORMANCE IN SCHOOL PRACTICE

Jana Kratochvílová, Julie Grombířová

Katedra pedagogiky, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Současná forma závěrečného hodnocení výsledků žáků základních škol má dlouhou tradici, kterou je obtížné měnit. Cílem příspěvku je shrnout výsledky tří případových studií základních škol, které se pro tuto změnu rozhodly. Pro vytvoření komplexního obrazu o této změně přinášíme pohled všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu – vedení školy, vyučujících, žáků a jejich rodičů na implementaci inovovaného vysvědčení do praxe. Výsledky ukazují, že proces změny je významně ovlivněn různými kontextuálními faktory. Zjistily jsme, že pro jeho úspěšné zvládnutí jsou klíčové znalosti a dovednosti související s procesem zavádění inovace, kladné postoje vyučujících a podpora vedení školy. Žáci a jejich rodiče při kontinuální práci s inovovaným školním vysvědčením porozuměli jeho obsahu a významu.

Klíčová slova: školní hodnocení; formativní hodnocení; sumativní hodnocení; vysvědčení; proces změny

Abstract

The current form of final assessment of primary school pupils' learning outcomes has a long tradition that is difficult to change. This paper aims to summarise the results of three case studies of primary schools that have decided to make a change. To provide a complex picture of this change, we present the perspectives of all actors in the educational process. The results show that various contextual factors significantly influence the process of change. We found that knowledge and skills related to the implementation of this innovation, positive attitudes of

teachers, and support of school leadership are essential for it to be successful. Pupils and their parents gradually learned to understand the innovative school report card's content and meaning.

Keywords: school assessment; formative assessment; summative assessment; report cards; process of change

1 ÚVOD

Změna přístupu k hodnocení procesu učení a výsledků žáků je současnou výzvou pro náš vzdělávací systém. Cílem příspěvku je shrnout výsledky tří případových studií základních škol, které zaváděly do své praxe Vysvědčení JINAK¹ (VJ). Proces této změny představuje pro školy výzvu, protože přináší do pedagogických sborů potřebu reflexe a revize současného systému hodnocení a její implementace do praxe. Výsledky výzkumu jsou inspirací, jak může být VJ (ne)úspěšně integrováno do praxe školy a jak může jeho zavedení přispět k proměně změny přístupu ke školnímu hodnocení.

2 TEORIE

Klasifikační forma závěrečného hodnocení výsledků žáků má v ČR dlouholetou tradici, kterou je obtížné měnit. Současné směřování vzdělávací politiky však ukazuje, že by pozornost měla být upřena především na formativní hodnocení (MŠMT, 2020), které významně podporuje učení a kvalitu výsledků žáků (Black & Wiliam, 1998), což vyvolává potřebu řady změn.

Na potřebu změny závěrečného hodnocení výsledků žáků zareagoval projekt Vysvědčení JINAK (TL05000360), jehož výsledkem jsou nové formuláře školního vysvědčení, které přinášejí propojení formativního a sumativního hodnocení a akcentují význam sebehodnocení žáků.

Zavedení těchto formulářů do praxe základní školy může vyvolat řadu změn, s ohledem na současné pojetí a systém hodnocení v dané škole. A jak uvádí Rýdl

1 Výsledek projektu TAČR (TL05000360) Vývoj a implementace pilotního designu školního vysvědčení: Inovace závěrečného hodnocení žáků základní školy ve vazbě na komplexní rozvíjející hodnocení (5/2021–12/2023).

(2003, s. 9): „Otázka transformujících se systémů je komplexní, neboť ovlivňuje charakter řízení naší společnosti v budoucnosti.“

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

V příspěvku se zabýváme syntézou tří případových studií, jež zkoumaly problematiku smíšeným výzkumným designem. Kvalitativní data byla sbírána prostřednictvím opakovaných polostrukturovaných skupinových a individuálních rozhovorů (Švaříček & Šedová, 2014) s učiteli a vedením základních škol v průběhu roku a půl. Data byla analyzována metodou otevřeného kódování (Švaříček & Šedová, 2014). Kódy byly na základě souvislosti seskupeny do kategorií a subkategorií, které společně směřovaly k hlavní výzkumné otázce, která zní: Co pro aktéry výchovně vzdělávacího procesu (učitele, žáky a rodiče) znamená inovace vysvědčení a co tento proces změny ovlivňuje? Pro doplnění komplexního obrazu procesu změny optikou všech účastníků výchovně-vzdělávacího procesu byla kvalitativní data doplněna kvantitativními daty, která byla opakovaně sbírána prostřednictvím dotazníků od žáků a jejich rodičů.

4 VÝSLEDKY

Zavádění VJ do praxe školy je komplexní změnou, která pro úspěšnou implementaci vyžaduje spolupráci všech aktérů výchovně-vzdělávacího procesu, podporu vedení školy a kladné postoje vyučujících, které významně ovlivňují její přijetí, průběh procesu implementace a úspěšnou integraci do systému koncepce a praxe školy. S ohledem na vstupní charakteristiky jednotlivých škol se ukázalo, že proces změny významně pozitivně i negativně ovlivňují kontextuální faktory (znalosti a zkušenosti se školním hodnocením, systémy sběrů důkazů učení, znalost žáků, časové možnosti) a postoje vedení škol a vyučujících ke změně.

Výsledky ukazují, že v případě kladných postojů a ochotě vyučujících ke změně a překonávání obtíží a systematické podpoře vedení školy může být VJ úspěšně a s rozsáhlými pozitivními dopady implementováno do koncepce a praxe obou stupňů základní školy. Žáci a jejich rodiče během kontinuální práce s VJ porozuměli jeho struktuře a hodnocení v něm vyplněném a přijmou jeho podobu.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Výsledky výzkumu přinesly charakteristiku třech fází procesu změny pojetí závěrečného hodnocení výsledků žáků tří základní škol. Ukázalo se, že proces změny významně ovlivňují jeho kontextuální faktory. Byl potvrzen význam postojů vyučujících k inovaci pro její úspěšnou implementaci, jenž ve své práci podrobně objasňuje Rogers (1983).

Rozsáhlé pozitivní dopady práce s inovovaným školním vysvědčením ukazují, že jeho implementace významně podporuje změnu přístupu ke školnímu hodnocení obecně, jeho systémovost a kvalitu, což směřuje k budování produktivní kultury vyučování a učení.

Byla potvrzena dřívější výzkumná zjištění Guskeyho a Baileyho (2001) a Klementa (2019), která poukázala, že rodiče mají zájem právě o podrobné, kvalitní a srozumitelné závěrečné hodnocení, které obsahuje informace o učebním procesu jejich dětí.

PODĚKOVÁNÍ

Realizace výzkumu byla podpořena projektem TAČR *Vývoj a implementace pilotního designu školního vysvědčení: Inovace závěrečného hodnocení žáků základní školy ve vazbě na komplexní rozvíjející hodnocení* (TL05000360). Děkujeme za podporu.

6 LITERATURA

- Black, P., & Wiliam, D. (1998). *Inside the black box: raising standards through classroom assessment*. NferNelson.
- Grombířová, J. (2023). *Reakce učitelů, žáků a rodičů na změnu závěrečného hodnocení – případová studie*. [Diplomová práce, Masarykova univerzita]. Archiv závěrečných prací MUNI. <https://is.muni.cz/auth/th/od2o2/>
- Guskey, T. R., & Bailey, J. M. (2001). *Developing grading and reporting systems for student learning*. Corwin Press.
- Klement, L. (2019). *Evropské školy jako inspirativní model vzdělávání evropského občana v 21. století se zaměřením na první stupeň ZŠ* [Disertační práce]. Centrum profesních studií.

- MŠMT. (2020). *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. MŠMT.
- Rogers, M. E. (1983). *Diffusion of innovations*. Macmillan Publishing.
- Rýdl, K. (2003). *Inovace školských systémů*. ISV.
- Šufajzlová, J. (ještě nepublikováno). *Reakce učitelů, žáků a rodičů na změnu závěrečného hodnocení na vybrané škole – případová studie*. [Diplomová práce, Masarykova univerzita]. Archiv závěrečných prací MUNI.
- Švaříček, R., & Šedová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál
- Tomková, M. (2023). *Reakce žáků, rodičů a učitelů ve vybrané škole na změnu závěrečného hodnocení*. [Diplomová práce, Masarykova univerzita]. Archiv závěrečných prací MUNI. <https://is.muni.cz/auth/th/g2xfw/>